

МЕТОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНОЇ СФЕРИ У КРАЇНАХ З РИНКОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ

І. Г. Климова,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, Запорізький національний технічний університет

Визначено роль держави у інноваційному розвитку. Досліджено створені інноваційні моделі у країнах з ринковою економікою. Проведено аналіз інноваційних стратегій, оцінку фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності в Україні та за кордоном.

Certain role of the state in innovative development. The created innovative models are explored in countries with a market economy. The analysis of innovative strategies is conducted. Estimation of the innovative providing of innovative activity is conducted in Ukraine and abroad.

ВСТУП

Позитивний досвід розвинутих країн засвідчує високу ефективність державної моделі інноваційного розвитку та інноваційної стратегії. Уряди багатьох держав створюють сприятливе для появи інновацій внутрішнє і зовнішнє середовище, підтримують нові організаційні структури і нові економічні механізми, реалізують програми розвитку окремих територій.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Визначити роль держави у інноваційному розвитку. Дослідити створені інноваційні моделі у країнах з ринковою економікою. Провести аналіз інноваційних стратегій та оцінку фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності в Україні та за кордоном.

РЕЗУЛЬТАТИ

Структура НДДКР розвинутих країн, зокрема співвідношення державного і приватного фінансування, відповідає потребам економічного зростання. Правда, за останню чверть ХХ ст. спостерігаємо тенденцію зниження питомої ваги державного інвестування. Наприклад, у країнах, які належать до Організації економічного співробітництва і розвитку частка небюджетного фінансування НДДКР зросла з 55% у 1981 р. до 67% у середині 90-х років [1, с. 54]. Водночас роль держави у інноваційному розвитку є важливою. Наприклад, у межах ЄС в 1985 р. розроблено програму "Stritt" для забезпечення розвитку окремих районів Західної Європи на базі інноваційних територій і зон. В 1981 р. в США прийнято Закон про інноваційні дослідження малого бізнесу ("Small business innovation research act"), в якому визначено форми підтримки малого інноваційного бізнесу [2, с. 201].

У Японії створюють спеціальні містечка для учених, які розробляють фундаментальну науку і прикладні проекти. Зокрема, проект TARA (Tsucuba Advanced Research Alliance) об'єднав в містечку Цукуба інтелектуальний потенціал учених, викладачів, студентів, дослідників. Тут існує найбільша у світі концентрація вчених: близько 50 науково-

дослідних центрів, 200 приватних дослідницьких лабораторій, 12 тис. учених та інженерів. Загальний бюджет цього наукового містечка становить майже 3 млрд дол. [3, с. 8].

Приклад розвинутих країн свідчить, що піднесення в Україні неможливе без технічного переозброєння промисловості з наступним переходом на інноваційний шлях розвитку. Держава повинна фінансувати фундаментальну науку, організацію високоризикових прикладних досліджень, відновити гідну бюджетну підтримку науки, розвивати науково-дослідницьку інфраструктуру. При цьому для визначення пропорцій розподілу інвестицій між фундаментальними дослідженнями, прикладними пошуковими роботами, розробками і освоєнням науково-технічних новацій доцільно опиратися на стратегічний закон поділу витрат — 1 : 3 : 9 : 27 [4, с. 42], який відображає загальні співвідношення циклічного розвитку економіки за інтенсивним типом відтворення.

Певна інноваційна модель може бути сформована лише на основі концепції інноваційної політики, передбачивши пріоритет інновацій, підвищення інноваційної активності підприємств, прискорення НТП, зменшення розриву в рівнях економічного і соціального розвитку між країнами та регіонами. Метою національної інноваційної політики повинно бути: формування інноваційної моделі розвитку з відповідними організаційними структурами управління; формування структури потреб в інноваціях і визначення шляхів їхнього задоволення; досягнення економічного зростання. Роль держави в моделі інноваційного розвитку полягає у розробці та реалізації системи державного стимулювання і підтримки нововведень. Стосовно України елементами цієї системи можуть бути: правова база інноваційної діяльності; законодавча фіксація частки (не менше 5%) національного доходу, яку спрямовують на інноваційну діяльність; податкові стимули для фізичних і юридичних осіб, які займаються інноваційною діяльністю; гарантування вченим-інноваторам належної зарплатні, робочого місця та умов праці, житла, пенсійного забезпечення; підготовка фахівців з менеджменту і маркетингу інновацій; пріоритетне ресурсне забезпечення інновацій у випадку

дефіциту ресурсів; стимулювання інноваційно-підприємницької діяльності вищих закладів освіти України та економічної зацікавленості вчених в інноваціях; прискорення процесу використання технологій подвійного призначення (військового і цивільного).

Інноваційна політика держави формується на певній інноваційній стратегії. Інноваційна стратегія передбачає визначення і реалізацію системи конкретних заходів сприяння НТП з метою одержання найбільших науково-технічних і економічних переваг. У цьому разі в подоланні інноваційної інертності підприємців і власників капіталу психологічні чинники відіграють принципову роль.

Головною ланкою інноваційної стратегії держави є об'єктивне визначення пріоритетів у галузі наукової та науково-технічної діяльності, яке б відповідало її стратегічним цілям. Модель стратегії перенесення полягає у використанні наявного зарубіжного науково-технічного потенціалу в економіку власної країни через закупівлю ліцензій на високоефективні технології для освоєння виробництва продукції нових поколінь, яка користується попитом за кордоном. Модель стратегії запозичення передбачає, що, опираючись на дешеву робочу силу та використовуючи частину науково-технічного потенціалу власної країни, освоюють випуск наукомісткої продукції, яку виробляли раніше в індустріально розвинутих країнах.

Модель стратегії нарощування полягає в тому, що з використанням власного науково-технічного потенціалу, залученням іноземних учених, об'єднанням результатів фундаментальної і прикладної науки постійно створюють нові продукти і технології, які реалізують у виробництві та соціальній сфері.

У моделі інноваційного розвитку держава повинна забезпечувати функціонування тих галузей, підприємств і сфер економіки, де господарювання на приватних засадах мало-ефективне. Метою системи державної підтримки інноваційної діяльності має бути створення сприятливих умов функціонування та розвитку інноваційних підприємств.

У ринковій системі господарювання інноваційне державне підприємництво, як інструмент державного регулювання економіки, забезпечує ефективність виконання макророздань. Однак, крім виконання макрофункцій, державні підприємства, як і будь-які інші, виконують мікроекономічні функції, пов'язані з підвищенням їхньої комерційної ефективності (прибутковості, рентабельності тощо).

Інноваційна діяльність в Україні тривалий час розвивалась на засадах планових централізованих методів управління. Інноваційній діяльності в командній системі були властиві: галузевий підхід; повна ізольованість фундаментальних, прикладних та оборонних досліджень; ідеологічна упередженість до зарубіжних інновацій, їхніх організаційних та управлінських форм; пріоритетний розвиток інновацій у ВПК і обмежене їхнє використання у цивільній економіці; слабка дифузія інноваційних технологій.

Будь-який тип інноваційної діяльності потребує державної підтримки. У розвинутих країнах розроблено конкретні шляхи і форми підтримки інноваційної сфери.

Цікавим прикладом для нас може бути ФРН, яка, з одного боку, є лідером в інноваційній сфері серед країн Європи, а з другого — у цій країні частка найпередовіших технологій є значно нижчою, ніж у Японії та США.

Потреба у активізації інноваційної політики пов'язана з деякими економічними труднощами останнього десятиліття, яких зазнає ФРН у зв'язку з об'єднанням німецьких земель і потребою економічного піднесення східних районів. Ці труднощі зумовили навіть зменшення витрат на науково-дослідні роботи. Справді, державні видатки на НДДКР у 1997 р. зменшилися порівняно з попереднім роком на 2,5% і склали 10 млрд дол. США. Унаслідок цього фінансування лазерних технологій і нових матеріалів зменшилось на 11%, мікроелект-

роніки — на 15, сонячної енергетики — на 18% [5, с. 9].

Уряд ФРН почав сприяти тому, щоб значна частка НДДКР виконувалась на кооперативних засадах. Наприклад, товариство Фраунгофера об'єднує 38 науково-дослідних інститутів; 40% фінансування НДДКР у малих і середніх компаніях забезпечує федеральний уряд; під впливом процесів глобалізації провідні німецькі компанії щораз більше переводять за кордон свої високотехнологічні виробництва, однак з переведенням туди науково-дослідних структур не поспішають.

У 1996 р. Інститут системних та інноваційних досліджень згаданого товариства виконав на замовлення німецького уряду спеціальне дослідження з визначення найперспективніших 50-ти технологій, серед яких названі: нові матеріали, нанотехнології, мікроелектроніка, фотоніка, мікросистемна механіка, програмне забезпечення, засоби імітації, молекулярна електроніка, клітинна біологія, системи управління персоналом та ін.

З 1996 р. федеральне міністерство науки і технології оголосило інноваційні проекти у чотирьох пріоритетних галузях: молекулярна медицина, нові матеріали, інформаційні технології в освіті і комунікації у великих містах. Щорічна фінансова підтримка по цих проектах упродовж п'яти років склала до 100 млн марок.

Можна навести й інші приклади підтримки урядом ФРН розвитку фундаментальної науки, стимулювання вузівської науки, удосконалення методів фінансової підтримки проектів наукових досліджень і ін., які у вигляді позитивного досвіду можуть бути використані в Україні.

У Великобританії головними напрямками державної підтримки НДДКР у 90-ті роки були такі: субсидіювання вчених; субсидіювання космічних досліджень, а також дороговартісних ризикових проектів у літакобудуванні, електроніці, розробці нових джерел енергії тощо; надання допомоги в справі нововведень традиційним галузям промисловості; створення інноваційної інфраструктури і забезпечення через систему державних замовлень наукомісткої продукції.

Для поліпшення механізму управління інноваційною сферою Британське Королівське товариство підготувало свої пропозиції, а саме: посилити координацію у галузі науково-технічної діяльності з боку держави; створити спеціальну програму із забезпечення дослідницьких центрів сучасним науковим обладнанням; створити спеціальний державний фонд розміром не менше 100 млн ф. ст. для фінансування пріоритетних досліджень міжгалузевого характеру.

Багато уваги у цій країні приділяється розвитку інформаційної сфери через надання фінансово-кредитних пільг (уже в 90-х роках ХХ ст. четверта частина британських сімей володіла домашнім комп'ютером і супутниковими антенами, швидко поширюється використання сім'ями системи Інтернет, впроваджується електронна інформаційна система Супернет для використання у НДДКР).

Важливим є досвід Англії у розвитку венчурних фірм через надання гарантій при їх кредитуванні комерційними банками, досвід парламентського контролю за розвитком інноваційної системи в країні.

Чимало уваги інноваційному розвитку своєї країни приділяє уряд Франції. Ним визначені такі пріоритети у цій діяльності: створення нових робочих місць у дослідницькому секторі; оновлення обладнання в науково-дослідних інститутах; сприяння технологічному розвитку.

Сьогодні для України позитивний досвід економічно розвинутих країн у підтримці інноваційного розвитку повинен стати серйозним надбанням.

Заслуговує на увагу детальна оцінка зарубіжного досвіду підтримки інноваційного підприємництва. Загалом систему державної підтримки інноваційного підприємства за кордоном реалізують двома шляхами: наданням допомоги малому підприємству в цілому і конкрет-

но інноваційним підприємствам незалежно від розміру, та організаційно-правової форми. Зазначимо, що державну підтримку інноваційного підприємництва провадять прямими і непрямими методами.

Прямі методи державної підтримки бувають переважно двох форм: адміністративно-відомчої і програмно-цільової. Перша форма полягає у прямому дотаційному фінансуванні на підставі чинного законодавства. Наприклад, у США 1982 р. ухвалено закон про розвиток малих інноваційних фірм, який передбачав розширення дотацій малим підприємствам на дослідницькі проекти. Ще раніше, 1981 р., у США був ухвалений закон про прискорену амортизацію, дія якого була поширена і на підприємства малого бізнесу, чого раніше не було.

Друга форма прямої державної підтримки інноваційної діяльності передбачає використання цільових програм. За цільовими програмами розвиваються контрактні і субпідрядні системи, технопаркові структури, венчурне підприємництво тощо.

Непрямі методи спрямовані на створення сприятливого інноваційного клімату і стимулювання новаторства. До таких методів передусім належать податкові та кредитні пільги, страхування інноваційних ризиків.

Серед податкових пільг, що їх надають малому підприємству, найпоширеніші такі: 1) прогресивне (ступінчасте) оподаткування прибутку; 2) звільнення від сплати податку на прибуток протягом певного часу; 3) оподаткування прибутку за зниженими ставками.

Цікавою є практика використання податкових пільг у США. Тут головна ставка податку на прибуток — 34%. Однак за перші 50 тис. дол. оподаткованого доходу корпорація виплачує 15%, за наступні 25 тис. дол. — 25%, а на суму, що залишилась, — 34%. Крім того, на доходи в межах від 100 до 335 тис. дол. запроваджено додатковий збір у розмірі 5%. Таке ступінчасте оподаткування має стимулювальне значення для малих підприємств.

Значні пільгові умови для розвитку малого бізнесу є у Великобританії. Загальна ставка податку з корпорацій тут становить 35%, однак якщо дохід підприємства становить до 200 тис. ф. ст. у рік, то податок зменшується до 25%. Крім того, якщо обіг підприємства — до 47,5 тис. ф. ст. на рік, то воно не сплачує ПДВ (ставка 17,5%). У Великобританії малі фірми також звільнені від сплати податку на спадщину усього ділового майна компанії.

У Франції різноманітні пільги передбачено для акціонерних товариств. Зокрема, в перші два роки їх повністю звільнено від оподаткування, за третій рік оподаткуванню підлягає лише 25% доходу, у четвертий — 50, у п'ятий — 75% і, тільки починаючи з шостого року, оподатковують усі 100% доходу.

На початку 70-х років у Франції було чотири ставки податку на додану вартість: нормальний податок — 23, скорочений — 7,5, проміжний — 17,6 і підвищений — 33,3%. Ставки податку були диференційовані залежно від граничної користності тих чи інших товарів і послуг [6, с. 122—123].

Для підприємств малого бізнесу дуже важливий розмір ПДВ, оскільки він прямо впливає на ціну їхніх товарів. Тому уряди деяких країн також передбачають пільги з ПДВ. Зокрема, у Франції підприємства, обіг яких за попередній рік становив менше 70 тис. франків, звільнені від сплати цього податку.

Ставка ПДВ для підприємств Німеччини менша удвічі, якщо щорічний прибуток їх не перевищує 3 млн марок, і на одну третину, якщо розмір прибутку становить від 3 до 5 млн марок. Крім того, з 1990 р., якщо обіг підприємства в базовому році не перевищував 25 тис. марок, а в поточному — 100 тис., його повністю звільняють від сплати ПДВ. Законом про податки на корпорації також передбачено, що малі підприємства мають право на неоподатковуваний мінімум у розмірі 5 тис. марок. Якщо ж річний дохід підпри-

ємства перевищує 10 тис. марок, то неоподатковуваний мінімум зменшується на половину суми перевищення.

Для малих підприємств (з капіталом до 100 млн ієн) Японії запроваджена майже на третину зменшена ставка податку; підприємства з річним доходом, що не перевищує 8 млн ієн, сплачують 28%, інші — 37,5%. Японським законодавством для індивідуальних виробників визначено мінімум річного доходу в 100 тис. ієн, який не оподатковують.

У Литві малі підприємства з кількістю працівників до 50 осіб та річним обігом, який не перевищує 500 тис. латів, звільнені від сплати 70% від суми податків на дворічний період, після чого сплачують лише 50%. Малі підприємства Латвії не сплачують ПДВ, якщо їхній обіг не перевищує 10 тис. латів.

Система податкового стимулювання розвитку інноваційного підприємництва в економічно розвинутих країнах охоплює також амортизаційні пільги, пільги щодо стимулювання НДДКР, пільги щодо формування резервних фондів, податкові кредити тощо.

Особливо вагомими є пільги амортизаційні — важливий засіб державного регулювання НТП, впровадження нововведень та оновлення основного капіталу. Наприклад, пільговий режим амортизаційних списань дає змогу малим підприємствам Німеччини провадити інноваційний процес, модернізацію виробництва. На частку амортизаційних списань тут припадає близько 66% усіх капіталовкладень, на реінвестицію доходів — 27, а на зовнішні джерела фінансування — 7%. З метою стимулювання малого бізнесу в Німеччині діє особлива амортизаційна ставка в розмірі 20% витрат на придбання рухомого майна. Крім того, є спеціальні норми амортизаційних відрахувань, які застосовують до всіх інвестицій, спрямованих на створення нових робочих місць, охорони навколишнього середовища, випуск технічно передової продукції експортних поставок. Вкладені кошти списують протягом трьох років: у перший рік амортизують 50% основного капіталу, у другий — 30, у третій — 20%.

Методи прискореної амортизації широко використовують у Японії. Тут діє особлива система бухгалтерського обліку з нормами прискореної амортизації для малих підприємств із капіталом не більше 100 млн ієн.

Різні методи списання вартості машин та устаткування використовуються у Швеції: на підставі даних бухгалтерського обліку та запланованих норм списання.

У розвинутих країнах використовують також різноманітні податкові пільги щодо стимулювання НДДКР. Зокрема, у США до 1986 р. застосовували інвестиційний податковий кредит. В Японії промислові компанії мають право зменшення податку на прибуток у розмірі, що дорівнює 7% інвестицій у передову техніку та технологію. У Канаді аналогічна знижка коливається від 7 до 20%. В Англії компаніям дозволено використовувати близько 10% корпоративного податку для раніше обумовлених законом інвестицій.

Пільги у вигляді податкового кредиту широко використовують стосовно витрат підприємства на НДДКР. Наприклад, американським фірмам надано право вираховувати з податку на прибуток до 20% їхніх витрат для фінансування фундаментальних наукових досліджень. Податковими пільгами підтримується розвиток НДДКР у Франції, Іспанії, Бельгії, Голландії.

Важливим інструментом стимулювання інноваційної діяльності є відрахування у резервні фонди. Наприклад, у Швеції фірми мають право вкладати до 50% прибутку в резервні фонди майбутніх інвестицій, які звільнені від оподаткування. Висока інноваційність корпорацій ФРН також завдячує формуванням з прибутку численних неоподатковуваних резервних фондів. У Японії підприємствам з капіталом до 100 млн ієн дозволено збільшити на 16% понад нормативний ліміт суму резервів, яку не оподатковують.

Останніми роками в багатьох країнах виникли сумніви щодо ефективності інвестиційних податкових пільг. Поши-

рена думка, що такі пільги ставлять у різні умови галузі і фірми. Внаслідок цього в країнах з розвинутою ринковою економікою почали скорочувати податкові пільги з суттєвим зниженням ставок прибуткового оподаткування юридичних осіб. Вважають, що такий підхід ставить підприємців у приблизно однакові стартові умови, стимулює ділову та інвестиційно-інноваційну активність.

Дієвими засобами державної фінансової політики стимулювання інноваційного бізнесу в зарубіжних країнах є реалізація державних цільових кредитних програм (ДКЦП), гарантування позик, надання субсидій та дотацій на цілі науково-технічного розвитку тощо. Наприклад, ще у 1982 р. Федеральний уряд США створив програму інновацій і досліджень малого бізнесу (ПІДМБ), за якою у 1982—1992 рр. було субсидійовано понад 3 млрд дол. на реалізацію 18 1824 проектів.

В Англії діє система конкурсної державної допомоги для найважливіших інвестиційних проектів вартістю не менше 0,5 млн фунтів стерлінгів. Можна навести чимало прикладів підтримки ДКЦП урядами багатьох інших країн.

Ефективною формою фінансової допомоги інноваційному бізнесу в розвинутих країнах є гарантування державою позик. Зокрема, адміністрація малого бізнесу (АМБ) США 90% усієї фінансової допомоги надає у формі гарантованих позик (гарантія — до 90% суми позики, однак не більше 500 тис. дол.). Середній розмір гарантованих позик становить 175 тис. дол., а термін — близько восьми років (з фінансуванням капітального будівництва — до 20 років).

Гарантії при реалізації комерційних кредитів, лізингових контрактів і венчурного фінансування, позик малим підприємствам передбачені урядами ФРН, Канади, Великобританії.

Ще одним важливим методом фінансової допомоги держави є пільгове кредитування інноваційного підприємства. Наприклад, у Франції поширені такі види пільгових позик: позики, які повертають у разі успіху, і позики з пільговими процентами.

Подібну підтримку малим підприємствам надають уряди Німеччини, Японії, Італії тощо. Так, кредити у рамках "Програми відродження Європи" надаються під 6% для придбання устаткування — на 10 років, для будівництва — на 15 років. В Італії МП можуть отримати позику на 10 років під 3—5% річних за ринкового курсу 15%. При достроковій сплаті кредиту сума позики зменшується на 20—30%.

Отже, модель інноваційного розвитку національної економіки є визначальним чинником прогресу суспільства та підвищення добробуту його членів. Цим зумовлена потреба державної підтримки інноваційної сфери як джерела економічного зростання і відродження національної культури, освіти та науки. Цілеспрямована політика держави у забезпеченні використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки дає змогу повніше задовольняти соціальні, економічні, культурні та інші потреби суспільства.

Аналіз економічної ситуації, що сформувалась в Україні під час переходу до ринкової системи господарювання, а також досвід зарубіжних країн щодо державного регулювання інновацій дає змогу виробити певну стратегію формування моделі інноваційного розвитку нашої держави шляхом застосування фінансово-кредитних та податкових важелів. Ми вважаємо, що у цій стратегії має бути передбачено таке: державна фінансова підтримка інноваційного бізнесу у прямій і непрямій формах є необхідною; головним напрямом фінансової підтримки інноваційного бізнесу повинна стати система податкових пільг; стимулювання розвитку інноваційного бізнесу повинно також забезпечуватися державною політикою прискореної амортизації; надання державних гарантій в інвестиційних кредитах, що їх надають малому інноваційному підприємству; стимулювання спеціалізованих інститутів, надання пільгових позик підприємцям-новаторам, звільнення від оподаткування коштів, які спрямовують у фонд кредитів

малому інноваційному підприємству; створення інноваційних фондів і сприяння організації та діяльності комерційних інноваційних банків; заохочення системи пільгового страхування ризиків інноваційного підприємства; запровадження державного пресингу щодо використання застарілих технологій і техніки.

Реалізація ідей інноваційного розвитку в Україні при запозиченні накопиченого іншими країнами позитивного досвіду, як засвідчує практика, не дає таких результатів, яких досягли ці країни, тому що у процесі цієї реалізації можуть діяти фактори, які на етапі впровадження годі було передбачити. Тому законодавчі органи держави, на наш погляд, після експериментальної 1—2-х річної практики дії законодавчих актів і при частковій появі їх негативних проявів повинні своєчасно переглянути їх дію і внести такі уточнення, які б дозволили закону діяти стабільно тривалий час.

Формування правової основи підприємництва в Україні засвідчує, що такі зміни відбуваються зі значним запізненням. Можна навести такі приклади, як практика відкриття малих СП у перші роки незалежності, оподаткування прибутку, виникнення показника граничної рентабельності, перехід до оподаткування доходу і ін. Багато недоліків проявились у перші ж роки після формування ВЕЗ; вкрай негативною для підприємства виявилася сучасна практика вилучення ПДВ; уже тривалий час не приймається податковий кодекс тощо.

Соціально-економічний розвиток України сьогодні може бути збалансованим та ефективним лише за умов формування в перехідній економіці сучасних фінансових інструментів реалізації загальнодержавних цілей інноваційної сфери з орієнтацією на інтегральний потенціал регіонів країни, рівень їхнього економічного та соціального розвитку, геополітичне положення, екологічну і демографічну ситуацію.

ВИСНОВКИ

Інноваційна діяльність повинна бути пріоритетною, економічною і гнучкою. Ефективність нововведень залежить як від внутрішніх, так і від зовнішніх чинників. Вагомий вплив на результативність моделі інноваційного розвитку має фінансово-кредитний механізм регулювання нововведень як на макро-, так і на мікрорівні. Важливу роль у формуванні та функціонуванні моделі інноваційного розвитку відіграє підприємство. Всестороннє використання фінансово-кредитних важелів для підтримки державою інноваційної сфери, підтримки підприємства і сприяння розвитку підприємств в Україні дозволить успішно виконати ті завдання із соціально-економічного розвитку, які передбачені програмними документами Президента, Уряду і Верховної Ради.

Література:

1. Иванова Н. Инновационная сфера: контуры будущего // МЭиМО. — 2005. — № 8. — С. 54.
2. Цыганов С.А. Государственная поддержка инновационной деятельности (опыт программ SBIR и STTR в США) Управление инновациями. Становление развития малой технологической фирмы: Сборник статей. — М.: АНХ, 2004. — С. 201.
3. Инновационная модель развития: теория и практика нововведений. — М.: Информпечать, ИТРК РСРП, 1998. — С. 5—8.
4. Блисоков Е.Н. Концепция оценки эффективности НИОКР и ценообразования на научно-техническую продукцию. — М., 1995. — 234 с.
5. Наука стран Европы на пороге III тысячелетия / Авсеев Е.В., Егоров И.Ю., Карпов В.И., Слонимский А.А. — К.: НИИ статистики Госкомстата Украины, 1998. — С. 9.
6. Рубе В.А. Малое и среднее предпринимательство в условиях господства монополий. — М.: Изд-во Москов. Унта, 1998. — С. 122—123.